

'Egy szép lélek vallomásai' a pedagógiatörténeti diskurzus kutatás szempontjából

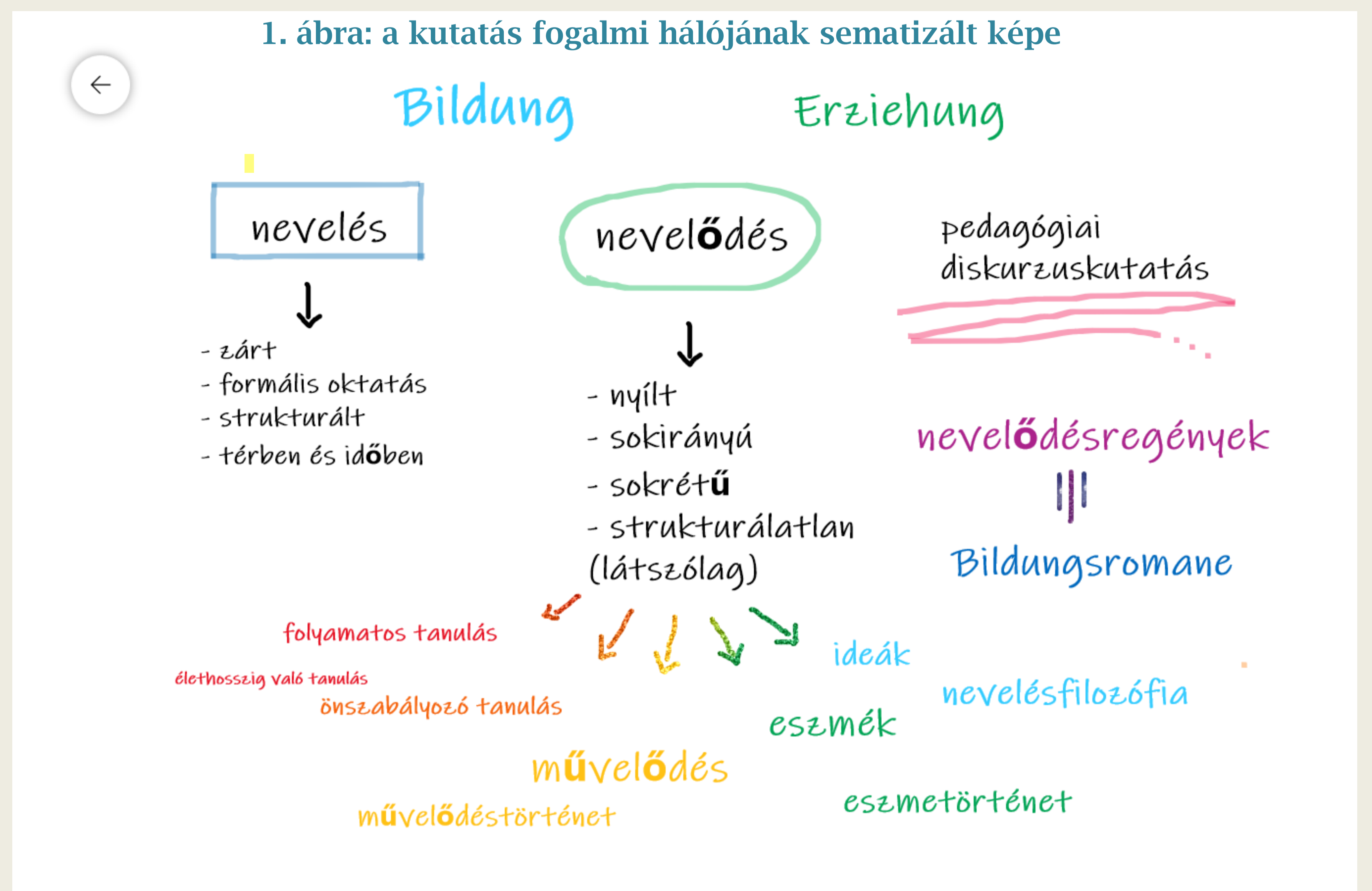
Cseppentő Krisztina
PTE BTK OTNDI
cseppentokrisztina@gmail.com

A kutatás keretei és módszerei

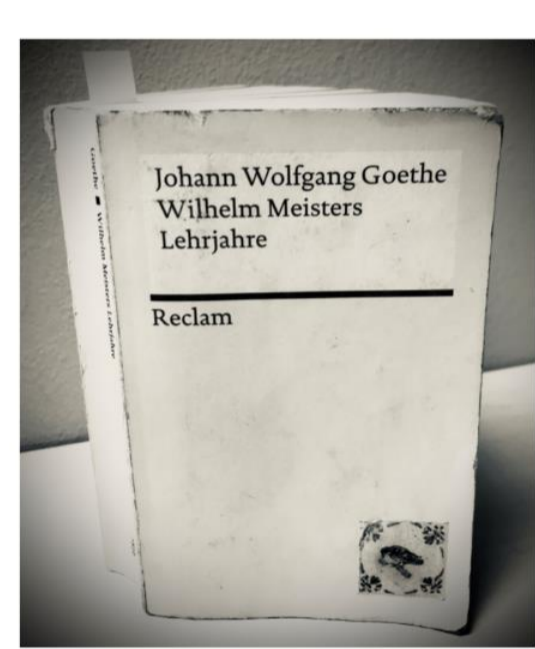
A szélesebben vizsgált kutatási terület egy folyamatban lévő neveléstörténeti kutatómunka része. Célkitűzése a »Bildung« fogalmának vizsgálata fejlődésregényekben megjelenő **informális nevelődési helyzetek** alapján. Hipotézise, hogy a nevelődésfejlődésregény műfajába tartozó irodalmi művekből visszafejthetők az adott **korszak nevelési diskurzusának** egyes szálai.

A kutatás tehát nem az oktatás formális intézményeinek keretrendszerét és fórumait veszi alapul, hanem az informális neveléssel és nevelődéssel összefüggő **határterületre**, a szépirodalomra **terjeszti ki a kutatói érdeklődést**. Az 1. ábra ezt a logikai hálót hivatott tükrözni a legfontosabb fogalmak felhasználásával.

A témából adódóan **kvalitatív kutatás** mellett döntöttünk, melyben a **diskurzus-elemzés** módszerét használva **tartalomelemzéssel** igyekszünk feltárni, hogy a kiválasztott német nyelvű szépirodalmi művek hogyan építik a nevelés, nevelődés fogalmait.

2. ábra: a vizsgált szövegminta és fogalmak

6. könyv: Egy szép lélek vallomásai

Társadalmi innováció & tanulás → a digitális korban

strukturális társadalmi átalakulások → a 18. században

- egyéni & közösségi & női tanulás és nevelődés

A vizsgálat menete

A kiválasztott dimenziókat a teljeskörű általános elemző olvasási szakasz után kulcsfogalmak keresésével jártuk körül. A 3. 4. és 5. ábrán ezen kulcsfogalmak magyar megfelelői szerepelnek vázlatszerűen. Fontos megjegyeznünk, hogy a **primer kutatásban** az eredeti német nyelvű szövegekkel dolgozunk. Ennek oka, hogy az eredetileg eszmetörténeti jellegű kutatás alapvetően a **”Bildung” fogalmából** indult ki és annak átlényegülését igyekszik felderíteni történeti perspektívában.

6. ábra: a vizsgálat eddigi eredményei

innováció → sokirányú társadalmában változások: szekularizáció → szemléletbeli váltás → kapitalizmus, globalizáció első megjelenése

szemlélődő vallásos beállítódás helyett → a tevékeny ember

ironikus tükör:
A szép lélek II Wilhelm Meister

Narcissus és Echo

Következtetések

Az utolsó (7.) ábrán kulcsszavak jelölik ki a jelen vizsgálatból kiinduló **kutatás lehetséges további irányait**: elsőként a disszertációban egyébként is tárgyalt fogalmakat, azok pedagógiai **diskurzusba való beágyazottságát** és rendkívül összetett társadalmi, **filozófiai vonatkozásai rendszerüket** lehet tovább bontani, aprólékosan kidolgozni. Ezt a **szoftveres szövegelemzés** teljesebbé teheti.

A pedagógiai kulturális diskurzusban a **kulturális emlékezet forrásaként** (Dombi, 2008, 238-239), azonfelül speciálisan a **női művelődés dokumentumaként** (Kéri, 2019, 24-25) is érdemes lesz alaposan és részletesen feltárni a fejezetet, amely a 18. századi lánynevelés területéhez értékes adalékokkal járulhat hozzá. Különösen izgalmasnak ígérkezik ez a vizsgálódás a **gender** kérdéskörrel illetően is, mert miközben a szöveg pontos és kontúros vonásokkal rajzolja a hagyományos viselkedésmintákat, a belőle kikerekedő társadalomrajznak olyan tónusai is vannak, amelyeket máskülönbben hajlamosak vagyunk a posztmodernitás jegyeként tételezni.

Kutatási előzmények, szakirodalmi áttekintés, definíciók

A vizsgálatra kiválasztott dokumentum, 'Egy szép lélek vallomásai' könyvfejezet. Johann Wolfgang Goethe klasszikus nevelődésregénye, a *Wilhelm Meister tanulóévei* (1795/96) „konceptuális kulcsa” (Goethét idézi Steiner, 2004, p. 119), a világirodalmi kánon része; leginkább az irodalomtudomány kutatója, főként műfaj-történeti szempontból jelentős (v.ö. Graham, 2019; Kontje 2019).

A nemzetközi szakirodalomból **közelítésként** áttekintett régebbi és frisebb tanulmányok sorából kitérünk, hogy napjainkig élénk niterdiszciplináris figyelem övezi. Legkülönbözőbb vonatkozásait kutatják Goethe **pedagógiai bölcsességétől** kezdve (Bergstraesser, 1945) a vándornak, mint a **nevelés alanyának** (Cusack, 2008) vizsgálatán át a **beteg nő alakján** (Heitner, 1980), valamint a pedagógia a kozmopolitizmus, kolonializmus és **mobilitás** tárgykörén keresztül (Noyes, 2006); továbbá ideológiai tartalmát és a diskurzus felől is vizsgálják (Pirholt, 2009, 2012). **Társadalmi vonatkozásaival** Wetters (2014) foglalkozik. Fontos újabb kutatási irány **gender** szempontú megközelítése (Summerfield; Downward, 2010) és az androginitás fogalmait elemző tárgyalása is (MacLeod, 1993).

A szakirodalmi áttekintés alapján jelen fókuszunkkal kialakított legfőbb vizsgálandó csomópontok: a társadalmi átalakulások, a női tanulás és művelődés, egyéni és közös tanulás megjelenése (ezek vázlata a 2. ábrán).

3.4. és 5. ábra: a vizsgálati dimenziók nyomán elemzett kulcsfogalmak

Nevelés, tanulás
Erziehung, erzogen, lernen, Lehre, Lektion, Unterricht
nevel, tanul, lecké, tanítás

Nevelődés
Bild, Bildung, bilden, Ausbildung, Einbildungskraft, s.fortbilden, s.ausbilden, bildlich, gebildet, wohlghebildet
Kép, képzés, képez & képezi magát, képzelőerő, továbbképzé magát, képes, képzett, jól képzett

Közösség – individualitás
Gemeinde, Gesellschaft, zusammen
*tätig
Közösség, társaság, társadalom, együtt
*tevékeny

Diszkusszió

Az elemzés során **megerősítést nyert az előfeltevésünk**, mely szerint a szövegben jelentős gyakorisággal jelennek meg a nevelés, nevelődés klasszikus pedagógiai fogalmait. A képzéssel kapcsolatos szókinccs volt a legjellemzőbb: a rövid passzusban összesen több, mint 42 helyen fordult elő a képzés/képez (Bild/bild*) szó különféle formáiban; 14 helyen szerepelnek a tanulás/tanítás fogalmait (lernen, Lehre, Lehrgeld, Lektion), 6 alkalommal az oktatás/oktat (Unterricht/unterrichten); 12 helyen a nevelés/nevel (Erziehung/erziehen) kifejezés pár.

A 18. században ugyan nem alkalmazták az innováció fogalmát, azonban a szöveg több síkon is folyamatosan tematizálja a kor német **társadalmában** végbemenő sokirányú **változásokat**: az elemzett fejezetben (6. könyv) a **szekularizációval** párhuzamosan lezajló **szemléletbeli váltás az elbeszélő szubjektív szempontjából** jelenik meg, de az azt keretező 7 könyv a cselekményében is sokrétűen ábrázolja azt. Ehhez kapcsolódóan lényeges kulcsszó a tevékenység/tevékeny (Tätigkeit/tätig). Egyértelműen kitérünk, hogy a **tevékeny ember éthoszát élteti** a fejezet – még ha egy alapvetően inkább szemlélődő életmódot (*vita contemplativa*) folytató, erősen vallásos beállítódású női főszereplőt helyez is a középpontjába. (Ld. 6. ábra)

Az ő alakját Goethe **ironikusan tükrözi** a regény főhősére, Wilhelm Meistere. A vizsgálat legfontosabb **eredménye** annak felismerése, hogy a szép lélekben a szerző nemcsak **ellentételezi** a főhős figuráját, de egyben egy ókori **mitosz**, Narcissus és Echo Ovidiusztól ismert történetét is beledolgozza. Ennek részletesebb kifejtése a kutatásból készülő tanulmányban kap majd helyet.

7. ábra: az elvégzett vizsgálat jelentősége, a további kutatás irányai

→ nevelődés és nevelés a fogalmak árnyalatainak kibontása
→ számítógépes szoftveres szövegelemzés
→ női művelődés (alternatív pedagógiai emlékezet)
→ a történeti szál filozófiai dimenziója

Felhasznált szakirodalom

- Bergstraesser, A. (1945). Die Erziehungsweisheit des alten Goethe. Monatshefte für den Deutschunterricht. Vol 37. No. 8. (Dec. 1945) 545-554.
Dombi, A. (2008). In Pukánszky, B. (szerk.). A neveléstörténet-írás új útjai. 232-239.
Downward, L. (2010) The Dissolution of Gendered Plots: Wilhelm Meister and the Beautiful Soul. In Summerfield, G. & Downward, L. (2010). New Perspectives on the European Bildungsroman. 97-109.
Cusack, A. (2008). The Wanderer as the Subject of Education. „Steile Gegenden” und „Umwege”. Series St. in German Literature, Language & Culture. 13-59.
Graham, S. (2019). Introduction. In Graham, S. (ed.). A History of the Bildungsroman. 1-9.
Heitner, R. (1980). Goethe's Ailing Women. MLN. 95, 3. 497-515.
Kéri, K. (2019). In Ács, M.; Czeferner D.; Pusztafalvi, H.; Takács, Zs. M. (szerk.). „Asszonyoknak igen sokat kell tudni...” Új kutatások a nőnevelés történetéről. 17-31.
Kontje, T. (2019). The German Tradition of the Bildungsroman. In Graham, S. (ed.). A History of the Bildungsroman. 10-33.
MacLeod, C. (1993). Pedagogy and Androgyny in Wilhelm Meisters Lehrjahre. MNL. 108, 3. German Issue. 389-426.
Noyes, J. K. (2006). Cosmopolitanism & Colonialism: Bildung and the Dialectic of Critical Mobility. Eighteenth-Century Studies. 39, 4. 443-62.
Pirholt, M. (2009). A Symbolic-Mystic Monstrosity: Ideology & Representation in Goethe's Wilhelm Meisters Lehrjahre. Goethe Yearbook, 16. 69-100.
Pirholt, M. (2012). Metamimesis. Johann Wolfgang Goethe's Wilhelm Meisters Lehrjahre and Early German Romanticism. Studies in German Lit., Ling. & Culture. 124.
Steiner, U. (2004). Wilhelm Meisters Lehrjahre. In Goethe-Handbuch. 3. 113-152.
Wetters, K. (2014) Who cares about Society?: "Sorge" and "Reification" in Goethe's Wilhelm Meisters Lehrjahre. Colloquia Germanica. 47,3. Themenheft. Novellistic Matters of the Nineteenth Century. 243-262.